

აფხაზეთის სათბობი მრეწველობის განვითარების რეგროსპექტივა და თანამედროვე რეალობა

DOI: <https://doi.org/10.52340/bal/2025.01.07>

ანოტაცია

ნაშრომი შეეხება საქართველოში რეგიონალიზაციის პროცესების განვითარებას, რაც უკანასკნელი ათეული წლების მოვლენების ლოგიკური შედეგია.

კვლევაში წარმოდგენილია რეგიონული ეკონომიკის თავისებურებები, სპეციფიკური პრობლემები და ცალკეული რეგიონის ენერგეტიკული მეურნეობის განვითარების მიმართულებები. ქვეყნის ენერგეტიკაში ამა თუ იმ რეგიონის წილი განისაზღვრება მისი საწარმოების რაოდენობით და მასშტაბებით მოცემულ სფეროში.

კვლევაში განხილულია 90-იანი წლებიდან საქართველოს სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის აღდგენისა და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომი პერიოდი, რომელიც საბაზრო ეკონომიკურ ურთიერთობებზე გადასვლას და ქვეყნის ახალი საერთაშორისო ურთიერთობების გარემოს წარმოქმნას უკავშირდება;

ნაშრომში აქცენტირებულია თანამედროვე პირობებში არსებული ის რეგიონული პრობლემები, რომლებიც საფუძვლიანად არ არის შესწავლილი.

საქართველოში საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბება და უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური ძვრები დაემთხვა აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში პოლიტიკურ აშლილობას, რის შედეგადაც 1993 წელს რეგიონი ადგილობრივმა სეპარატისტებმა საქართველოსგან დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოაცხადეს და დღემდე ისინი მას თვითნებურად საქართველოს იურისდიქციიდან გასულად თვლიან. აქედან გამომდინარე, აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში დღესდღეობით არსებული მდგომარეობის, ამ პერიოდში რეგიონის ეკონომიკის, მითუმეტეს ენერგეტიკის განვითარების ძირითადი ტენდენციების რეალური დახასიათება-შეფასება ფაქტიურად არ გაკეთებულა. მოცემული ნაშრომის მიზანი ამ მიმართულებით საზოგადოების ინფორმირებაა.

თანამედროვე ეტაპზე აფხაზეთის ავტონომიური ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკა კრიზისს განიცდის. 1992-1993 წლების საომარი მოქმედებების შედეგად განხორციელებული ნგრევის და მის შემდგომ პერიოდში ძარცვის და ყაჩაღობის შედეგად, რეგიონის ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს ყველა დარგმა უმძიმესი ზარალი განიცადა. განადგურდა აქტივების მნიშვნელოვანი ნაწილი, თითქმის მთლიანად გამოვიდა მწყობრიდან მანქანა-დანადგარების, აღჭურვილობის, ინსტრუმენტების უდიდესი მოცულობა. განადგურდა, გაიძარცვა და დაიკარგა საავტომობილო, სარკინიგზო, საავიაციო და საზღვაო ტრანსპორტის მოძრავი შემადგენლობები, საწარმოო ბაზები, რკინიგზის სადგურები და მათი მოწყობილობები, სოხუმის აეროპორტი. მნიშვნელოვანი ზარალი განიცადა სოფლის მეურნეობამ, ენერგეტიკამ, კავშირგაბმულობამ, საკურორტო

ნაზი გვარამია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
<https://orcid.org/0009-0003-1800-3883>
Email: nazigvaramia1@gmail.com

და კომუნალურმა მეურნეობებმა, განსაკუთრებით საავტომობილო გზებმა და ხიდებმა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, კვლევაში წარმოდგენილია მოსაზრება, რომ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკის აღდგენა-განვითარების უპირველესი საწინდარი უნდა იყოს რეგიონის ენერგეტიკული სექტორის აღდგენა-განვითარება, ვინაიდან ამ უკანასკნელზე დიდადაა დამოკიდებული მთლიანად აფხაზეთის ეკონომიკა და მისი ცალკეული დარგი. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკის სამინისტროს მიერ წარმოდგენილი გაანგარიშებებით, რომელიც 90-იან წლებში ჩატარდა და რაც მოცემული პერიოდისთვის არასრული იყო, ომის შედეგად მხოლოდ ეკონომიკისა და სოციალური სფეროებისადმი მიყენებულმა მატერიალურმა ზარალმა 3,0 მლრდ. ლარს გადააჭარბა, ხოლო მოქალაქეთა პირადი ქონების ზარალმა /საბინაო ფონდის/ გარდა 5,5-6,0 მლრდ. ლარი შეადგინა, ე.ი. სულ 8,5-9,0 მლრდ. ლარი.

კვლევაში დახასიათებულია აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სათბობი რესურსების პოტენციალი და მოცემულია სათბობი მრეწველობის განვითარების რეტროსპექტივა. წარმოდგენილია ტყვარჩელის ქვანახშირის საბადოს დარჩენილი მარაგების ათვისების უაღრესად დიდი მნიშვნელობა არა მარტო ავტონომიური რესპუბლიკის, არამედ მთლიანად საქართველოსთვის ენერგეტიკული მეურნეობის განვითარებისთვის. აფხაზეთის ტერიტორიაზე თანამედროვე ეტაპზე უმნიშვნელო დატვირთვით ფუნქციონირებს ეკონომიკა. ენერგეტიკული პოტენციალის ათვისება და გამოყენება

რეგიონში უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში მთლიანად შეწყვეტილია. რეგიონის ენერგეტიკული პოტენციალის რაციონალური გამოყენების მიმართულებების დასახვა მეტად აქტუალური პრობლემაა, რომლის გადაჭრას უდიდესი ეკონომიკური და პოლიტიკური მნიშვნელობა აქვს საქართველოსთვის. იგი საშუალებას მისცემს ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკის ამოქმედებას, ხოლო ადგილობრივი ენერგეტიკული რესურსების სრულყოფილი ათვისებით და გამოყენებით შესაძლებელია დაკმაყოფილდეს აფხაზეთის მოთხოვნები ელექტროენერჯიაზე, განხორციელდეს აგრეთვე მისი მიწოდება საქართველოს სხვა რეგიონებსა და მეზობელ ქვეყნებში.

ნაშრომში მიზნად ისახავს აფხაზეთის ენერგეტიკის სფეროში არსებული მდგომარეობის შეფასებას ქართულ-აფხაზურ კონფლიქტამდე და მის შემდგომ პერიოდში. მოცემულია დარგის პერსპექტიული განვითარების სასტატო მდგომარეობის ანალიზი, ენერგეტიკული მეურნეობის აღდგენის პერსპექტივები. ამავე დროს, კვლევაში გათვალისწინებულია რეგიონში არსებული მძიმე პოლიტიკური ვითარება, რომლის შესაბამისადაც, ამაჟამად ენერგეტიკის საკითხი არის ერთადერთი ლეგალური სფერო საქართველოსა და დე-ფაქტო აფხაზეთს შორის თანამშრომლობის წარმართვისთვის. აქედან გამომდინარე, კვლევის ფარგლებში მოცემულია რეგიონის ენერგეტიკული მეურნეობის განვითარების პერსპექტიული ხედვა.

საკვანძო სიტყვები: რეგიონი, ენერგეტიკა, რეტროსპექტივა, პოტენციალი, შეფასება, ანალიზი, პერსპექტივა.

RETROSPECTIVE AND CURRENT REALITIES OF FUEL INDUSTRY DEVELOPMENT IN ABKHAZIA

Nazi Gvaramia

Sokhumi State University Associated Professor

<https://orcid.org/0009-0003-1800-3883>

E-mail: nazigvaramia1@gmail.com

ANNOTATION

The paper will address the development of regionalization processes in Georgia, which is a logical result of the events of the last decades.

The study presents the characteristics of the regional economy, specific problems and directions of development of the energy sector of a particular region. The share of a particular region in the country's energy sector is determined by the number and scale of its enterprises in a given field.

The study discusses the period from the 1990s, following the restoration of Georgia's state sovereignty and the collapse of the Soviet Union, which is related to the transition to market economic relations and the creation of a new international relations environment for the country;

The paper emphasizes those regional problems that exist in modern conditions and that have not been thoroughly studied.

The establishment of market relations in Georgia and major economic changes coincided with political unrest in the Autonomous Republic of Abkhazia, as a result of which in 1993 the region was declared an independent republic by local separatists from Georgia and to this day they arbitrarily consider it to have passed from the jurisdiction of Georgia. Therefore, a real characterization and assessment of the current situation in the Autonomous Republic of Abkhazia, the main trends in the development of the region's economy, especially energy, during this period, has not been made. The purpose of this work is to inform the public in this direction.

At the present stage, the economy of the Autonomous Republic of Abkhazia is experiencing a crisis. As a result of the destruction caused by the hostilities of 1992-1993 and the subsequent looting and robbery, all sectors of the region's economy and social sphere have suffered severe losses. A significant part of the assets was destroyed, and a large volume of machinery, equipment, and tools was almost completely out of order. Rolling stock of automobile, railway, aviation, and sea transport, industrial bases, railway stations and their equipment, and the Sukhumi airport were destroyed, looted, and lost. Agriculture, energy, communications, resort, and communal services, especially roads and bridges, suffered significant losses. Based on the above, the study presents the opinion that the primary prerequisite for the restoration and development of the economy of the Autonomous Republic of Abkhazia should be the restoration and development of the energy sector of the region, since the economy of Abkhazia as a whole and its individual sectors depend largely on the latter. According to

the calculations presented by the Ministry of Economy of the Autonomous Republic of Abkhazia, which were conducted in the 90s and which were incomplete for the given period, as a result of the war, the material damage caused to the economy and social spheres alone exceeded 3.0 billion GEL, while the damage to the personal property of citizens (excluding housing stock) amounted to 5.5-6.0 billion GEL, i.e. a total of 8.5-9.0 billion GEL.

The study characterizes the potential of fuel resources of the Autonomous Republic of Abkhazia and provides a retrospective of the development of the fuel industry. The extremely great importance of the development of the remaining reserves of the Tkvarcheli coal deposit for the development of the energy economy not only of the autonomous republic, but also of Georgia as a whole is presented. At the present stage, the economy in the territory of Abkhazia functions with a negligible load. The development and use of energy potential in the region has been completely stopped over the past 30 years. Setting directions for the rational use of the region's energy potential is a very urgent problem, the solution of which is of great economic and political importance for Georgia. It will allow the economy of the autonomous republic to be launched, and with the full development and use of local energy resources, it is possible to satisfy Abkhazia's needs for electricity, as well as to supply it to other regions of Georgia and neighboring countries.

The paper aims to assess the current state of the energy sector in Abkhazia before and after the Georgian-Abkhazian conflict. An analysis of the initial state of the prospective development of the sector and the prospects for the restoration of the energy sector are provided. At the same time, the study takes into account the difficult political situation in the region, according to which, currently, the energy issue is the only legal area for conducting cooperation between Georgia and de facto Abkhazia. Therefore, within the framework of the study, a perspective vision of the development of the energy sector in the region is provided.

Keywords: Region, Energy, Retrospective, Potential, Evaluation, Analysis, Perspective

შესავალი

ენერგეტიკის მეურნეობა წარმოების დარგია, რომელიც დაკავშირებულია სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების გამოყენების შედეგად მიღებული სხვადასხვა სახის ენერჯის გარდაქმნასთან, განაწილებასა და გამოყენებასთან. ენერგეტიკული რესურსების გამოყენების მდგომარეობას ნათლად ასახავს ენერგეტიკული ბალანსი. ენერგეტიკული რესურსები მოიცავს სახეობებს, რომელთა გამოყენება თანამედროვე ეტაპზე ტექნიკურად შესაძლებელი და ეკონომიკურად გამართლებულია. მათ ატომური ენერჯის გარდა მიეკუთვნება ჰიდრორესურსები, სათბობი რესურსები: ნახშირი, ნავთობი და ნავთობპროდუქტები, ბუნებრივი და თხევადი აირი, ფიქალი, ტორფი, შეშა და სხვა. ენერგეტიკული რესურსები ორი სახისაა: განახლებადი /მზის, ქარის ენერჯია, ჰიდროენერჯია და სხვა/ და არაგანახლებადი /ნახშირი, ნავთობი, ბუნებრივი აირი და სხვა/.

სათბობ-ენერგეტიკული მეურნეობა, როგორც სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების მოპოვებისა და წარმოების, მათი გადაცემის, განაწილებისა და გამოყენების ერთიანი სისტემა, რომელიც ხასიათდება ქვეყნის მეურნეობის ყველა დარგთან კავშირის უნივერსალურობით. სათბობ-ენერგეტიკული მეურნეობის განვითარება, მისი დონე, სტრუქტურა, განლაგება და ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლები განსაზღვრავენ მეურნეობის ყველა დარგის განვითარებას. აქედან გამომდინარე, უნდა ითქვას, რომ უდაოდ დიდია ენერგეტიკის როლი და მნიშვნელობა საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისათვის.

90-იან წლებში ჩვენი ქვეყანა იმყოფებოდა ღრმა

ენერგეტიკული კრიზისის პირობებში, რაც მისი ცალკეული რეგიონის ენერგეტიკული კრიზისითაც იყო განპირობებული. ეს ბუნებრივია, ვინაიდან საქართველოს რეგიონებად დაყოფა გულისხმობს ქვეყნის ერთიან სივრცეში ახალი, თვისებრივად განსხვავებული, მაგრამ ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული სუბიექტების წარმოქმნას. ამიტომ ცხადია, თითოეული რეგიონის ენერგეტიკული მეურნეობის მდგომარეობა ნათლად ასახება მთლიანად ქვეყნის ენერგეტიკაზე. 90-იან წლებში ისეთი ვითარება ჩამოყალიბდა, რომ ენერგეტიკა ყველა რეგიონში ერთგვაროვანი პრობლემის წინაშე აღმოჩნდა, მაგრამ განსაკუთრებით კრიზისული მდგომარეობა შეიქმნა ამ მხრივ აფხაზეთში.

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ეკონომიკის ნგრევა ძირითადად განაპირობა ქართულ-აფხაზურმა კონფლიქტმა, რომელსაც შედეგად მოჰყვა საომარი მოქმედებების დაწყება 1992 წელს. სწორედ ამ პერიოდში განხორციელებულმა ძარცვამ და ყაჩაღობამ მნიშვნელოვანი დალი დაასვა აფხაზეთის ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს ყველა დარგს. განადგურდა და მწყობრიდან გამოვიდა მატერიალური აქტივების მნიშვნელოვანი ნაწილი. უდიდესი ზარალი განიცადა სოფლის მეურნეობამ, ენერგეტიკამ, კავშირგაბმულობამ, საკურორტო და კომუნალურმა მეურნეობებმა.

ძირითადი ტექსტი

სათბობ-ენერგეტიკული რესურსები განსაკუთრებულ როლს ასრულებს ეკონომიკურ საქმიანობაში და შესაბამისად, საზოგადოების განვითარებაში. იგი ერთის მხრივ, თავად წარმოადგენს მატერიალურ რესურსს, ხოლო მეორეს მხრივ, აუცილებელი საშუალებაა სხვა

რესურსებისა და მთელი სანარმოო აპარატის გამოყენებისათვის. აქედან გამომდინარე, სათბობ-ენერგეტიკული რესურსებს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკისათვის. იგი წარმოადგენს ქვეყნის ძლიერებისა და სიმდიდრის წყაროს, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლების მყარ საფუძველს. ფლობდე საკმარის ენერგორესურსებს და შეგეძლოს სწორად გამოიყენო იგი, ეს ნიშნავს გქონდეს საიმედო ბაზა ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური ხასიათის ნებისმიერი პრობლემის წარმატებით გადაჭრისათვის. სათბობ-ენერგეტიკული ბაზის ჩამოყალიბებისა და განვითარებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ამა თუ იმ სახის ენერგორესურსების არა მარტო არსებობას, არამედ მათ ტერიტორიულ განლაგებასაც.

სათბობი მრეწველობა საქართველოში მოიცავს შემდეგ დარგებს: ნავთობმომპოვებელ, ნავთობგადამამუშავებელ და ნახშირის მრეწველობას. პირველყოფილი მდგომარეობიდან თანამედროვე ცივილიზაციამდე გადასვლის გრძელსა და რთულ გზაზე გიგანტურ ნახტომად შეიძლება ჩაითვალოს ადამიანის მიერ „ცეცხლის მოთვინიერება“. აღმოჩენა, რომელსაც კაცობრიობა დიდხანს ელოდა, მდგომარეობდა იმაში, რომ ცეცხლს გარდა გათბობისა, თურმე შეეძლო მექანიკური მუშაობის შესრულება, რაც მნიშვნელოვნად ამსუბუქებდა ადამიანის ფიზიკურ შრომას და დიდ ბიძგს აძლევდა ახალი ტექნოლოგიების განვითარებას.

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე სათბობი მრეწველობა განისაზღვრება მხოლოდ ნახშირის მრეწველობით. საქართველოს სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსი ტრადიციულად დეფიციტურია, წლების განმავლობაში ყოველივე ამას განაპირობებდა მის ცალკეულ რეგიონებში არსებული მდგომარეობაც. ასე მაგალითად, აფხაზეთის ტერიტორიაზე მოხმარებული სათბობი რესურსების /ნახშირის/ რაოდენობა ყოველთვის დეფიციტური იყო წარმოების დონესთან შედარებით, დანაკლისი ივსებოდა ქვეყნის გარედან შემოტანილი ნახშირით. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ დეფიციტი თანდათან ღრმავდებოდა. 1990 წლის შემდეგ ავტონომიური რესპუბლიკის სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების წარმოებისა და მოხმარების საქმე ძირეულად შეიცვალა. ორივე მიმართულებით მდგომარეობა მკვეთრი შემცირების ტენდენციით ხასიათდება. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების ცენტრალური მომარაგება შეწყდა და სანარმოები მზად არ აღმოჩნდნენ ახალ პირობებში სამუშაოდ, ამან კი წარმოშვა მწვავე ენერგეტიკული კრიზისი.

რეგიონის ტერიტორიაზე არსებული ტყვარჩელის ნახშირის საბადო ცნობილია 1881 წლიდან. იგი მოიძია ვ. მოკრინსკიმ და ამავე წელს შევიდა ექსპლუატაციაში. სწორედ აქედან ჩაეყარა საფუძველი აფხაზეთში ნახშირის მრეწველობის აღმოცენებას. ტყვარჩელის ქვანახშირის საბადოს ათვისებასთან ერთად, აიგო რკინიგზის შტო ოჩამჩირე-კვეზანი, საბაგირო გზა ქვანახშირის გადასატანად, ქვანახშირის გამადიდრებელი ფაბრიკა და „ტყვარჩელქვანახშირის“ სხვა ობიექტები, რამაც ეს ტერიტორია რეგიონისა და მთლიანად საქართველოს

ერთ-ერთ დიდ სამრეწველო დასახლებულ პუნქტად გადააქცია. ქვანახშირის სატრანსპორტო საბაგირო ხაზის არსებობამ განაპირობა ტყვარჩელსრესის მშენებლობა, რასაც საფუძველი ჩაეყარა 1933 წელს.

თანამედროვე ეტაპზე რეგიონის ენერგეტიკული კრიზისის დაძლევის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა ნახშირის მრეწველობის აღდგენა, ხოლო ამ უკანასკნელს კი უაღრესად დიდი სახალხო-სამეურნეო მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან იგი გამოიყენება მეტალურგიაში /მაღალხარისხიანი საკოქსე ნახშირი/, ენერგეტიკაში /სანვავის სახით/, ქიმიურ მრეწველობაში /ქიმიური პროდუქტების მისაღებად/, სოფლის მეურნეობაში /სასუქების დასამზადებლად/. ნახშირის თბოუნარიანობა სამჯერ აღემატება შუქის და ორჯერ ტორფის თბოუნარიანობას. ამ ხარისხით იგი მხოლოდ ნავთობს და გაზს ჩამორჩება. ნახშირისგან მიიღება აგრეთვე თხევადი სანვავი.

საქართველოში ნავთობისა და ბუნებრივი აირისათვის პრიორიტეტული მნიშვნელობის მინიჭების შემდეგ ნახშირის მოხმარება ქვეყნის ეკონომიკაში მინიმუმადე დავიდა, რის შემდეგაც მისი მოპოვება ბოლო ათეული წლების განმავლობაში თანდათანობით შემცირდა, ხოლო შემდგომ კი ნახშირის მოპოვება საერთოდ შეწყდა. ეს ხდება იმ დროს, როცა ადგილობრივი ნახშირის გამოყენების ბაზაზე შესაძლებელია ქვეყნის ელექტროენერჯით მომარაგების სტაბილიზაციის ხელშეწყობა საბაზისო თესების ამოქმედების ხარჯზე. ადგილობრივი ნახშირის გამოყენება უნდა ხდებოდეს მხოლოდ ეკოლოგიური, უსაფრთხო, მაღალეკონომიური ტექნოლოგიების ბაზაზე. ცხადია, ამისათვის საჭირო იქნება მნიშვნელოვანი კაპიტალდაბანდებები, პარალელურად გათვალისწინებულ უნდა იქნას ნახშირიდან ხელოვნური სათბობის მიღების ეკონომიკური ეფექტურობის და ტექნიკური შესაძლებლობის განხილვის მიზანშეწონილობაც.

დღესდღეობით საქართველოში პერსპექტიულად მხოლოდ ტყიბული-შაორის საბადოა მიჩნეული, ვინაიდან ტყვარჩელის ნახშირის საბადოს ათვისება შეჩერებულია აფხაზეთის ომის შემდეგ. აღნიშნულ საბადოზე ექსპლუატაციაში იმყოფებოდა ხუთი შახტი, რომლებიც ერთ შახტსამმართველოში ერთიანდებოდნენ. მას შემდეგ, რაც აფხაზეთში დაიწყო ტყვარჩელის ქვანახშირის საბადოს დამუშავება, ექსპლუატაციის პირველ წელს აქ ამოიღეს 89 ათ.ტ. ნახშირი. რეგიონში ნახშირის მრეწველობის ჩასახვამ ბიძგი მისცა მისი ეკონომიკის განვითარებას. 1937-1940 წწ. საქართველოს ნახშირის მრეწველობაში თანდათან შემცირდა მისი ძირითადი ბაზის ტყიბულის საბადოს და შესაბამისად, გაიზარდა ტყვარჩელის საბადოს ხვედრითი წილი. ამ პერიოდში აღნიშნულმა მაჩვენებელმა შეადგინა მთლიანად საქართველოში მოპოვებული ქვანახშირის მოცულობის 32,5%. 1945-1948 წწ. ტყვარჩელში ერთმანეთის თანმიმდევრობით დაიწყო ახალი შახტების მშენებლობები: №2 შახტი-1945 წ, №4-1949 წ, №5-1951 წ, №3-1953 წ, №6-1955 წ. მათი ჯამური სიმძლავრე შეადგენდა 870 ათ. ტ. წელიწადში.

ნახშირის მოპოვების დინამიკა ტყვარჩელში /ათ.ტ./

წლები	ნახშირის მოპოვება საქართველოში		ტყვარჩელი	ტყვარჩელის ხვედრითი წილი ნახშირის საერთო მოპოვებაში, %
	სულ	მათ შორის, საკოქსე		
1960	2 850	2 165	1 244	43,6
1965	2 621	2 047	1 006	38,3
1970	2 298	1 786	952	41,4
1975	2 050	1 666	758	36,9
1980	1 860	1 462	598	32,1
1985	1 674	1 313	469	28,0
1986	1 712	1 360	459	26,8
1987	1 620	1 250	438	27,0
1988	1 426	1 085	426	29,8
1989	1 152	844	282	24,4
1990	955	702	290	30,3

წყარო: შედგენილია სახლემწიფო დეპარტამენტ „საქნახშირის“ მონაცემების საფუძველზე

ნახშირის მრეწველობა აფხაზეთში და მთლიანად საქართველოში 1960 წლამდე აღმავალი გზით მიდიდა. ყველაზე დიდ მაჩვენებელს მან 1958 წ. მიაღწია. ამ პერიოდში სულ მოპოვებულ იქნა 3 014 ათ. ტ. ნახშირი, რომელიც სარეკორდო მაჩვენებელია საქართველოს ნახშირის მრეწველობის ისტორიაში.

1960 წლიდან 1990 წლამდე ტყვარჩელში ნახშირის მოპოვების დინამიკას ასახავს **ცხრილი 1**.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ნახშირის მოპოვების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი ტყვარჩელში და მთლიანად საქართველოში შეინიშნებოდა 1960 წ. და იგი შესაბამისად შეადგენდა: ტყვარჩელში - 1 244 ათ.ტ, საქართველოში - 2 850 ათ.ტ. 60-იანი წლებიდან მოყოლებული კი იგი კლების ტენდენციით ხასიათდება. ასე მაგალითად, 1970 წ. 1960 წ.-თან შედარებით ნახშირის საერთო მოპოვებამ შეადგინა 76,5%, 1980 წ. 1970 წ.-თან შედარებით 62,8%, 1990 წ. 1980 წ.-თან შედარებით 48,5%, 1990 წ. 1960 წ.-თან შედარებით კი 23,3%. ასევე თანდათანობით მცირდება ტყვარჩელის საბადოს ხვედრითი წილიც ნახშირის საერთო მოპოვებაში. ეს მაჩვენებელი ყველაზე მაღალი იყო 1960 წ. და შეადგენდა 43,6%, ყველაზე დაბალი კი 1989 წ. და იგი უდრიდა 24,4%. 1990 წ. საქართველოში ექსპლუატაციაში მყოფი ორი საბადოდან მოპოვებულია 955 ათ.ტ. ნახშირი, აქედან 665 ათ.ტ. ანუ 69,7% ტყიბულის, ხოლო 290 ათ.ტ. ანუ 30,3% ტყვარჩელის საბადოზე. რაც შეეხება ნახშირის მრეწველობის თანამედროვე მდგომარეობას, იგი ასეთია: 90-იანი წლებისათვის ტყვარჩელის ქვანახშირის საბადოების მარაგი ძლიერ შემცირდა ვიდრე 80-იან წლებში, როდესაც ტყვარჩელსრესზე ნახშირის დღე-ღამური ხარჯი შეადგენდა 3 ათ.ტ.-მდე, წლიური კი 900 ათ.ტ. ნატურალურ სათბობს /505 ათ.ტ.პ.ს./ ამ პერიოდში ნახშირი რეგიონში შემოჰქონდათ ტყიბულიდან, დონბასიდან და კურახოვოდან. 1990 წ. ტყვარჩელის ქვანახშირის შუალედური პროდუქციის ხარისხი თითქმის

ორჯერ გაუარესდა, რამაც შეამცირა ტყვარჩელსრესის ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლები, გაიზარდა ნახშირის მოპოვების თვითღირებულება. საწვავის დიდი ნაცრიანობის გამო, გაძნელდა ქვადანადგარების ექსპლუატაცია და ტყვარჩელში მძიმე ეკოლოგიური ვითარება შეიქმნა. აქედან გამომდინარე, ჯერ კიდევ 1987 წ. ენერგეტიკის საკავშირო სამინისტრომ მიიღო გადაწყვეტილება ტყვარჩელსრესის ბუნებრივ გაზზე გადაყვანის შესახებ. ამასთან დაკავშირებით კი დაიწყო გაზის მილსადენების მშენებლობა, მანამდე ტყვარჩელსრესს ამუშავებდნენ მაზუთზე. ვინაიდან აფხაზეთში 1992 წ. დაიწყო საომარი მოქმედებები, თითქმის დასრულებული მილსადენები ექსპლუატაციაში არ შესულა და შესაბამისად ტყვარჩელსრესის გაზზე გადაყვანის გეგმაც არ განხორციელებულა.

1990-1991 წწ. რეგიონის ნახშირის მრეწველობაში არსებულ მდგომარეობას ნათლად ასახავს **ცხრილი 2**.

როგორც ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, ნახშირის მოპოვება /ღირებულებით განზომილებაში/ 1991 წ. შემცირდა წინა წელთან შედარებით 29,3%-ით, ხოლო დარგში მომუშავეთა რიცხოვნობა კი 10,8%-ით. სამრეწველო საწარმოო ფონდების საშუალო წლიური ღირებულება 1991 წ. იყო - 61732 /ათ.მან./, 1990 წ. კი - 64588 /ათ.მან./. 1991 წ. სათბობი მრეწველობის პროდუქციის მოცულობა შესადარ ფასებში შეადგენდა - 5265 /ათ.მან./, 1990 წ. კი - 7342 /ათ.მან./ აქედან გამომდინარე, ფონდუკუგების მაჩვენებლის სიდიდე განისაზღვრა შესაბამისად 1991 წ. - 0,085 /მან./ და 1990 წ. - 0,114 /მან./, ე.ი. აღნიშნული მაჩვენებელი 1991 წ. შემცირდა წინა წელთან შედარებით 25,4%-ით. რაც შეეხება ფონდალტურვილობას, ეს მაჩვენებელი 1991 წ. შეადგენდა - 39471 /მან./, 1990 წ. კი - 36823 /მან./, ე.ი. შეინიშნებოდა ზრდის ტენდენცია წინა წელთან შედარებით 7,2%-ით.

1992 წლიდან აფხაზეთში ნახშირის მოპოვება შეწყვიტა ტყვარჩელის შახტებმა, რაც ამ პერიოდში რეგი-

ცხრილი 2.

აფხაზეთის სათბობი მრეწველობის ძირითადი ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლები 1991 წ.

დარგი	საწარმოთა რაოდენობა	1990 წ.		1991 წ.		ზრდის ტემპი 1991წ.1990 წ.-თან შედარებით, %	
		მომშავთა საშუალო წლიური რიცხოვნობა /კაცი/	პროდუქციის მოცულობა შესადარ ფასებში /ათ. მან./	მომშავთა საშუალო წლიური რიცხოვნობა /კაცი/	პროდუქციის მოცულობა შესადარ ფასებში /ათ. მან./	პროდუქცია	სამრეწველო პერსონალი
სათბობი მრეწველობა /ნახშირის მრეწველობა/	3	1 754	7 342	1 564	5 265	71,7	89,2
ა) ნახშირის მოპოვება	2	1 587	5 804	1 405	4 104	70,7	88,5
ბ) ნახშირის გამდიდრება	1	167	1 538	159	1 161	75,5	95,2

წყარო: შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემების საფუძველზე

ონში ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის დაწყებას უკავშირდება. 90-იან წლებში დეპარტამენტ „საქნახშირის“ მიერ გაკეთებული პროგნოზის მიხედვით, რომელსაც მხარს უჭერდა ევროკავშირის „ტასისის“ პროგრამის ფარგლებში შემუშავებული საქართველოს ნახშირის მრეწველობის განვითარების პროექტი, მთლიანად ჩვენს ქვეყანაში შახტების რეაბილიტაციისათვის და მათი მწარმოებლობის სწრაფი მიღწევისათვის პირველ ეტაპზე საჭირო იყო 4 მლნ. აშშ. დოლარი. ამ პროგრამაში აფხაზეთიდან სათანადო მასალების უქონლობის გამო, არ იყო აღნიშნული ინფორმაცია ტყვარჩელის ნახშირის საბადოზე ნახშირის მოპოვების შესახებ. აქ, როგორც ცნობილია, ენერგეტიკული და კოქსვადი ნახშირის მარაგი 21 მლნ.ტ. შეადგენს. მას შემდეგ, როცა შეიქმნება შესაბამისი პირობები, ეს კი ნიშნავს რეგიონში საქართველოს იურისდიქციის აღდგენას, დარგის ხელახალი აღორძინების საწყის ეტაპზე, ნახშირის მოპოვების პროგნოზულმა მაჩვენებელმა შეიძლება შეადგინოს 200, ხოლო შემდეგ 300-400 ტ. წელიწადში. აქ რეაბილიტაციას საჭიროებს მე-3, მე-6 და მე-8 შახტები, რომელთაგან პერსპექტიულია მე-8 შახტი. ადგილობრივი ნახშირით უნდა ამოქმედდეს ტყვარჩელსრესი /რომელმაც შეწყვიტა ფუნქციონირება საკუთარი საწვავით როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 1987 წ./, ამისათვის კი აუცილებელი იქნება შესაბამისი ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა და გამოყენება. ვინაიდან უკანასკნელ წლებში /1987-1992/ თბოელექტროსადგური მთლიანად გადავიდა მაზუთის მოხმარებაზე, ცხადია, რეგიონში ნახშირის მრეწველობის აღდგენის კვალდაკვალ, საჭირო იქნება ტყვარჩელსრესის ხელახალი გადაორიენტირება ნახშირზე, ამისათვის კი უნდა დაიდგას ნახშირდამამუშავებელი დანადგარები და გატარდეს სხვა შესაბამისი

ლონისძიებები. ტყვარჩელსრესის ამოქმედებით, ტყვარჩელის ნახშირის შახტების ათვისების განახლების საფუძველზე, რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი გადაწყდება. თუ არ აღმოიფხვრება /ეს დამოკიდებულია ნახშირის მოპოვების მასშტაბებზე/ ელექტროენერჯის მწვავე დეფიციტი, გვექნება საიმედო, გარე მიწოდებისაგან დამოუკიდებელი ბაზა, ამით კი შესაძლებლობა შეიქმნება ადგილობრივი მოსახლეობის ხელახალი შრომითი მოწყობისა და სხვადასხვა სოციალური საკითხების მოგვარებისათვის. სათბობი მრეწველობის აღდგენას დღესდღეობით რეგიონში, უაღრესად დიდი სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს არა მარტო აფხაზეთის, არამედ მთლიანად საქართველოს ეკონომიკის აღორძინებისათვის.

დასკვნა

რეალური ენერგეტიკული რესურსი, რომელიც ამჟამად ავტონომიურ რესპუბლიკას გააჩნია ჰიდროესურსების შემდეგ, ეს არის ნახშირი. წლების განმავლობაში ტყვარჩელის ნახშირის მრეწველობას ფასდაუდებელი წვლილი შეჰქონდა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში. კერძოდ, იგი პირველ რიგში უზრუნველყოფდა შავ მეტალურგიას /რუსთავის მეტალურგიულ ქარხანას/ და ელექტროენერგეტიკას /ტყვარჩელსრესი/. ნახშირის როლის ლიკვიდაციამ რეგიონის ენერგოუზრუნველყოფაში, მეტად მძიმე შედეგები იქონია მისი ეკონომიკის განვითარებაზე. საჭირო გახდა გარედან ეკვივალენტური ოდენობით სხვადასხვა ენერგიაშემცველების შემოტანა, რაც ასევე მძიმე ტვირთად აწევს საქართველოს ბიუჯეტს. ამავდროს გამოუყენებელი რჩება ადგილობრივი რესურსები, როგორც ბუნებრივი, ისე შრომითი, მცირდება სათბობ-ენერგეტიკული ბალანსის საიმედოობა. აფხა-

ზეთში ნახშირის მრეწველობის უკვე არსებული სანედლეულ ბაზა სავსებით საკმარისია ამ დარგის აღდგენა-განვითარებისათვის. მაგრამ ასევე საჭიროა სასარგებლო წიაღისეულის გეოლოგიურად შესწავლილი მარაგების ახლით შევსება. დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს აგრეთვე რეგიონში გამოვლენილ პერსპექტიულ საბადოთა შემდგომი ათვისების საკითხებს. ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე ნახშირის პოტენციური ბაზარი, როგორც მოკლე და საშუალოვადიანი პერიოდისათვის, საკმაოდ ფართო იქნება. ეს შეეხება როგორც სამინაო ბაზარს ქვეყნის შიგნით, ისე სააგარეოსაც მის ფარგლებს გარეთ. ქართული ნახშირის ტრადიციული მომხმარებელია სომხეთი, გარდა ამისა, ბოლო პერიოდში გამოჩნდა ახალი პოტენციური საქსპორტო ბაზარიც - თურქეთის, საბერძნეთის და ბულგარეთის სახით.

აფხაზეთში ნახშირის მრეწველობის განვითარება ხელს შეუწყობს რეგიონის მრავალი სოციალური და პოლიტიკური ამოცანის გადაწყვეტას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჭითანავა ნ., გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, 1997 წ.;
2. ჩომახიძე დ., მრეწველობისა და ენერჯეტიკის განვითარების ძირითადი მიმართულებები 1996-1997 წლებში, თბ, 1996 წ.;
3. ჩომახიძე დ., ბიბილაშვილი ლ., საქართველოს სატობო-ენერჯეტიკული კომპლექსი: შედეგები და ამოცანები, ეკონომიკის სკი, შრომების კრებული, ტ. I. თბ, 1996 წ.;
4. არველაძე რ., საქართველოს რესპუბლიკის ენერჯეტიკის განვითარების პრობლემები. თბ, 1993 წ.;
5. ეკონომიკური ვითარება აფხაზეთში, სეპარატისტული რეჟიმის ფინანსური და სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები. საქართველოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისი. თბ, 1998 წ.;
6. ღვინჯილია ვ., საქართველოს რესპუბლიკის ნახშირის მრეწველობის დღევანდელი მდგომარეობა, ნახშირის მარაგები, მათი მოპოვებისა და გამოყენების პერსპექტივები, ჟ. ენერჯია, 1997 წ, №1;
7. ყუშიტაშვილი ა., ქვანახშირის მრეწველობის განვითარება საქართველოში. თბ, „საბჭოთა საქართველო“, 1997 წ.;
8. გვარამია ნ., აფხაზეთის ენერჯეტიკული პოტენციალის გამოყენების მიმართულებები, სადისერტაციო ნაშრომი, 2002 წ.;
9. <https://abkhazia.gov.ge/saministro/MINISTRY-OF-FINANCE-AND-ECONOMY>;
10. <https://Kavkaz-uzel.eu>;
11. <https://jam-news.net>topic>;
12. <https://tass.ru> <https://sputnik-abkhazia.ru>.